

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ
ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Проаналізовано та узагальнено сутність соціально-економічної ефективності підприємства, існуючих концептуальних підходів встановлення соціально-економічної справедливості, а також визначено її значення в сучасних умовах

Постановка проблеми. Питання розвитку та економічного зростання українських підприємств визнається сьогодні невід'ємною частиною усього процесу сприяння зростанню економічного розвитку та максимального використання потенціалу країни для підвищення рівня її конкурентоспроможності у очах світової спільноти. Відтак, розвиток загального механізму ефективного росту економіки в цілому безпосередньо залежатиме від динаміки та рівня ефективності кожного окремого підприємства як елемента сприяння досягнення домінуючих позицій.

Тому, основним завданням, яке потребує негайного вирішення, є підвищення рівня ефективності діяльності підприємств.

На сьогоднішній день немає єдиної думки щодо визначень економічної, соціальної та соціально-економічної ефективності підприємства. Вірно визначений показник соціально-економічної ефективності – це один із головних критеріїв подальшого існування та розвитку підприємства. Саме тому, дана тема є актуальною та потребує детального вивчення та аналізу.

Найбільш актуальною проблемою сьогодні є проблема підвищення ефективності підприємств. Питання теорії й методології оцінки ефективності були і є в цей час предметом дослідження як закордонних, так і вітчизняних учених. Зокрема, поняття ефективності розглядали в різний час за рубежем В. Паретто, Й. Шумпетр, П. Друкер, М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, К. Маркс, І. Бентам, Дж. Роулз та інші.

Актуальним економічним проблемам визначення суті соціально-економічної ефективності підприємств присвячені наукові розробки таких українських науковців як М.В. Афанасьєв, В.В. Іванієнко, Н.П. Іващенко, В.В. Ковальов, О.Н. Волкова, В.І. Лямець, А.Д. Тевящев, О.С. Іванілов, Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева, Ю.П. Сурмін, А.В. Шегда, В.П. Мікловда, Л.І. Федулова та багато інших.

Проте, слід зазначити, що незважаючи на підвищену увагу до проблеми визначення ефективності (як соціальної так і економічної) на всіх рівнях народного господарства, в економічній літературі немає чіткого трактування сутності ефективності, економічної ефективності, соціальної та соціально-економічної ефективності. Відсутня докладна класифікація характеристик і критеріїв ефективності, змішуються поняття ефекту і ефективності.

Не менш важливою проблемою є встановлення компромісу між рівнем економічної та соціальної ефективності. На сьогодні є декілька підходів, але жоден з них не є ідеальним, що сприяє подальшому розвитку науки в даній сфері.

Таким чином, наукова проблема соціально-економічної ефективності залишається відкритою і потребує подальших досліджень.

Мета дослідження. Проаналізувати та узагальнити сутність соціально-економічної ефективності підприємства, існуючих концептуальних підходів встановлення соціально-економічної справедливості, а також визначити її значення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основу сучасних економічних досліджень ефективності складає найперше визначення поняття "ефективність", сформульоване представниками неокласичної школи політекономії (В. Паретто, Й. Шумпетром) в кінці XIX ст. За їх думкою, під ефективністю розуміється відношення витрат і результатів. Даний аспект ефективності передбачає розгляд діяльності підприємства як діючого суб'єкта, що намагається максимізувати прибуток.

Друкер П. вважає, що ефективність є наслідком правильності певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей. Інші зарубіжні автори, а саме: М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі вважають, що ефективність характеризується співвідношенням між обсягом виробництва продукції і необхідними для її виготовлення ресурсами, тобто визначається як внутрішній параметр функціонування підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів [3].

Вивченням питання співвідношення економічної та соціальної ефективності займалися такі вчені як: К. Маркс (у праці "Критика Готської програми", де він дійшов висновку, що кожний клас оцінює поняття справедливості по-своєму); І. Бентам (пояснив власне бачення функції суспільного добробуту, яка представляє рівень суспільного добробуту як суму індивідуальних функцій корисності); Дж. Роулз (висловив своє бачення функції добробуту – зростання суспільного добробуту залежить від зростання добробуту індивіда з найнижчим його рівнем); П. Самуельсон (вважав, що функція суспільного добробуту індивідуалістична і відображає індивідуальні уподобання і відповідні рівні корисності окремих індивідів відносно певних наборів споживчих благ) [8, с.345-349].

Думку представників неокласичної школи політекономії підтримує більшість сучасних науковців (Афанасьєв М.В., Іванієнко В.В., Іващенко Н.П., Ковальов В.В., Волкова О.Н., Лямець В.І., Тевящев А.Д., Іванілов О.С.), вони розуміють цю категорію як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, що були витрачені на його отримання. Тобто критерії ефективності формуються на основі витратного (спожиті ресурси) і ресурсного (застосовані ресурси) підходів. Витратний підхід відображає ефект, одержаний з кожної одиниці сукупних витрат або окремо витрат живої або упредметненої праці. Ресурсний підхід покликаний характеризувати ефективність використання ресурсів: трудових, матеріальних, фінансових. Однак, як відзначають Ковальов В.В., Волкова О.М., незважаючи на те, що розходження між категоріями "ресурси" та "витрати" очевидне, очевидність має лише приблизний характер [6, с. 275].

Мельник Л.Г., Карінцева О.І. вважають, що ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків. Вона показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується основними показниками на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат, але не виключає використання в системі показників ефективності і абсолютних значень вихідних параметрів [9, с. 245].

З інших позицій розглядає ефективність Сурмін Ю.П. [13, с. 354]: як її критерій він визначає досягнення встановлених системою цілей. Функція досягнення мети має важливе значення при визначенні економічної ефективності; вона не суперечить витратному (ресурсному) підходу до визначення ефективності, має більш складний характер, і відповідно, іншу методику розрахунку.

На думку Шегди А.В. ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних засобів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу [16, с. 514].

З інших позицій розглядає ефективність Мікловда В.П. [10, с. 37]: при визначенні ефективності Мікловда В.П. має на меті не просто виявлення того, наскільки раціонально підприємства використовують ресурси і забезпечують собі можливості подальшого розвитку, але і те, яке значення має їх діяльність для галузі загалом.

Федулова Л.І. розуміє ефективність як оптимальне співвідношення задоволеності потреб певних груп. Така задоволеність залежить від ступеня реалізації інтересів

учасників у процесі функціонування підприємства. Узгодження інтересів та формування на їх основі комплексу цілей підприємства є у цьому підході головним завданням управління [14, с. 388].

Викладення основного матеріалу дослідження. Теорія ефективності розмежує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали.

Ефект (від лат. effectus – виконання, дія) означає результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні. Зокрема, ефект може оцінюватися обсягом додатково виробленої чи спожитої продукції (тобто штуками, кубічними або квадратними метрами, тоннами тощо), показниками поліпшення здоров'я населення (наприклад, зниженням захворюваності або смертності, виробничого травматизму, підвищенням середньої тривалості життя) тощо. У тому випадку коли зазначені результати отримують грошову оцінку, говорять про економічний ефект.

Економічний ефект – виражений у вартісній (грошовій) формі результат будь-яких дій (зокрема, зазначених вище господарських заходів).

У тому випадку, якщо згадані результати впливають не тільки на суто виробничу сферу, але й обумовлюють зміни, пов'язані з впливом на здоров'я або умови життєдіяльності людини, прийнято говорити про соціально-економічний ефект. Якщо ці зміни стосуються природоохоронної сфери, використовують вираз "еколого-економічний ефект" [12].

Враховавши думку вчених, яку розглядали в аналізі досліджень, можемо сказати, що поняття "ефективність" має різні підходи щодо її визначення. Переважає точка зору, згідно з якою ефективність – це відношення результатів до витрат (ресурсів), тобто так зване "традиційне" визначення.

Ефективність функціонування підприємства є комплексною характеристикою існування соціально-економічної системи. Для її визначення варто застосовувати комплексний підхід, який включає сукупність критеріїв оцінки ефективності функціонування підприємства: результативність його витрат, цільову результативність та конкурентоспроможність.

Е. Росс, поняття економічної ефективності розглядає не тільки у контексті загальної економічної теорії та мікроекономічних ринкових систем, але також як об'єкт досліджень у теорії управління господарськими системами і одне з ключових понять таких економічних дисциплін, як корпоративне управління та операційний менеджмент. У менеджменті поняття економічної ефективності має суто прикладний характер і найчастіше пов'язується з концепцією майбутніх грошових потоків і їх дисконтуванням до теперішньої вартості. Іншими словами, будь-яку компанію розглядають як актив, здатний генерувати грошові потоки.

Але, оскільки грошові потоки у майбутньому неможливо точно виміряти, ця концепція останнім часом зазнає дедалі більшої критики. Складомниціою концепції грошових потоків є концепція так званого "ланцюга ефективності". Ця теорія є своєрідним продовженням ідеї Портера про ланцюг доданої вартості, але, на відміну від нього, також охоплює витрати. Обґрунтуванням цього підходу є те, що кожен результат має свою першопричину, пізнання якої, дає змогу впливати на майбутній результат. Як наслідок, результати діяльності будь-якої компанії породжуються відповідними бізнес-процесами, тобто її повсякденною діяльністю [2].

Економічна ефективність – це показник, який співвідносить здобутий результат з поточними затратами, що зумовили цей ефект, чи використаними економічними ресурсами. Тобто результат зіставляється або зі спожитими ресурсами (поточними витратами за певний період), або із застосованими ресурсами (сукупністю живої та уречевленої праці), які брали участь у виробництві товарів (послуг) за цей період. Відповідно розрізняють затратний і ресурсний підходи до визначення ефективності [1, с. 29].

Методичні підходи щодо визначення економічної ефективності залежать від діючої економічної моделі функціонування підприємства – ресурсної чи витратної, і засновані на співвідношенні отриманого ефекту як остаточного результату з ресурсами або витратами на

досягнення цього ефекту. До ресурсів та пов'язаних з ними витрат, відносять матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні, а також підприємницьку здатність як особливий вид ресурсів, характерний для системи економічних відносин [4].

Побудова показників ефективності підприємництва базується на методологічних принципах, зокрема:

- забезпечення комплексного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників ефективності діяльності;
  - відображення ефективності використання та взаємозв'язку всіх елементів ресурсного потенціалу;
  - можливості застосування показників ефективності з метою управління окремими ланками виробничого процесу.
- Система показників ефективності господарсько-фінансової діяльності містить такі групи:
- 1) показники ефективності використання основних засобів;
  - 2) показники ефективності використання оборотних засобів;
  - 3) показники ефективності використання праці (трудових ресурсів);
  - 4) показники ефективності інвестицій;
  - 5) узагальнюючі показники ефективності виробничого процесу тощо [7].

Формування системи показників ефективності для підприємства має:

- створювати передумови для виявлення резервів росту ефективності;
- відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві;
- стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві;
- виконувати критеріальну функцію [4].

Формування системи показників для оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності здійснюється насамперед залежно від її спрямованості. Формуючи систему показників, що слугувала б повній аналітичній оцінці ефективності виробничо-господарської діяльності, треба враховувати значущість високого рівня використання трудових і матеріальних ресурсів для досягнення найкращих результатів господарювання. За цієї умови сукупність вимірників ефективності виробничо-господарської діяльності об'єднують у дві групи: перша – узагальнюючі показники підприємництва; друга – показники використання ресурсів [7].

На думку С.Ф.Покропівного [11, с. 451] економічну ефективність відображають через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві чи в іншій інтеграційній виробничій структурі. До таких показників належать: обсяг товарної, чистої або реалізованої продукції; величина одержаного прибутку, рентабельність виробництва (виробів); економія тих чи інших видів ресурсів (матеріальних, трудових) або загальна економія від зниження собівартості продукції; продуктивність праці тощо.

Показники прибутковості (рентабельності) забезпечують вивчення ефективності діяльності підприємства за співвідношенням ефекту (прибутку) і вартості витрачених ресурсів, а також доходів, отриманих у результаті їх використання.

Для оцінки ефективності формування поточних витрат підприємства доцільно використовувати показники валової, операційної, звичайної і загальногосподарської рентабельності.

Валова рентабельність характеризує ефективність роботи структурних підрозділів підприємства за центрами витрат і центрами відповідальності, де відбувається формування змінних витрат, безпосередньо пов'язаних з виготовленням продукції та загальногосподарським управлінням, а також визначення виробничої собівартості. Показник дає змогу визначити скільки копійок валового прибутку, який створюється в процесі реалізації продукції, формує 1 грн. витрат виробничої собівартості.

Рентабельність операційної діяльності – свідчить про ефективність операційних витрат, пов'язаних з формуванням виробничої собівартості, загальногосподарським управлінням і збутовою діяльністю та іншими операційними витратами. Ці витрати безпосередньо беруть участь у виготовленні та реалізації

продукції і створюють прибуток від операційної діяльності, а показник рентабельності показує суму прибутку, одержану в розрахунку на 1 грн. цих витрат.

Рентабельність звичайної діяльності дозволяє вивчити привабливість підприємства за визначеними умовами господарювання відповідно до діючих положень внутрішніх і зовнішніх нормативних документів та з урахуванням всіх видів витрат, які виникають на підприємстві, і які можливо передбачити. В даному випадку показник рентабельності узагальнює і дає якісну оцінку рівня формування прибутку від усіх витрат, які можливо передбачити на підприємстві з розрахунку створеного фінансового результату на 1 грн. звичайних витрат, за участю яких безпосередньо здійснюється господарська діяльність.

Рентабельність господарської діяльності узагальнює рівень ефективності всіх поточних витрат, які можливо передбачити (звичайних), а також випадкових (надзвичайних), що виникають у процесі господарювання. Сума цих витрат безпосередньо впливає на загальний фінансовий результат і рівень ефективності господарської діяльності.

Водночас у створеному фінансовому результаті фокусуються інтереси власника і держави, які зацікавлені в тому, щоб прибуток був значним і постійно зростає, але сперечаються за співвідношення у його розподілі. При цьому прибуток, що залишається після сплати податків, надходить у повне, нічим не регламентоване для підприємства користування. Виходячи з цього, доцільно розраховувати два показники рентабельності господарської діяльності: для оцінки загальної ефективності підприємства та його ефективності для власників.

За допомогою першого показника держава буде оцінювати можливість здійснення підприємництва за відповідним видом економічної діяльності, а за другим показником власники будуть визначати доцільність господарювання та його інвестування. Показники рентабельності господарської діяльності від усіх поточних витрат пропонується визначати за відношенням створеного і чистого прибутку до витрат, які характеризують усі використані ресурси підприємства. За показником рентабельності створеного прибутку можливо характеризувати доцільність господарювання на території України, а за чистим прибутком – привабливість підприємництва для власників. При цьому методологічно правильним було б визначення створеного прибутку з усіма видами податкових платежів, а чистого прибутку – за їх вирахуванням [5, с. 262].

Оцінку ефективності інвестування коштів у господарську діяльність підприємств пропонується здійснювати за допомогою показників рентабельності активів, власного капіталу (чистих активів) і статутного капіталу. Водночас, показники рентабельності досліджуються за розрахунком прибутку, створеного в процесі господарської діяльності і прибутку, що залишається власникам (чистого прибутку).

Показник рентабельності активів використовується якщо досліджується ефективність постійних довгострокових вкладень усіх інвесторів для забезпечення господарської діяльності підприємства. Він характеризує загальну ефективність підприємства відносно активів, відображених у балансі.

Рентабельність активів дозволяє провести порівняння прибутковості різних підприємств. Назва цього показника говорить сама за себе: він вимірює, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства, незалежно від того чи є вони власністю цього підприємства, чи одержані в борг. Такий підхід дозволяє порівнювати прибутковість підприємств з різною структурою активів і визначити, хто ж, врешті-решт, має найкращу рентабельність.

Показники рентабельності власного капіталу (чистих активів) і статутного капіталу показують загальну ефективність підприємницької діяльності відносно власних

вкладень засновників підприємства при його створенні та реінвестуванні прибутку. Вони є універсальною характеристикою привабливості і вигідності інвестування для фактичних та потенційних власників, а також оцінкою вміння господарюючих суб'єктів користуватися ринком фінансових ресурсів [15, с. 412].

Для управління ефективністю надходження грошових потоків підприємства від підприємницької діяльності необхідно використовувати показники рентабельності чистого доходу.

Ці показники дозволяють оцінити рівень прибутковості виручки, що надходить на підприємство від реалізації об'єктів підприємницької діяльності та здійснення фінансових, інвестиційних і надзвичайних операцій. Запропоновані показники рентабельності показують, скільки з 1 грн. чистого доходу на підприємство надходить відповідно валового, операційного, звичайного, загального та чистого прибутку. Зростання цих показників може бути наслідком двох факторів. По-перше, це свідчить про зменшення витрат на одиницю доходу або цін придбаних ресурсів. По-друге, це може бути результатом зростання цін на продані товари, продукцію, роботи, послуги та види діяльності. Показники рентабельності чистого доходу характеризують рівень ефективності господарювання відповідно за показниками: валового прибутку – результати роботи структурних підрозділів, які формують виробничі витрати; операційного прибутку – використання ресурсів у процесі виробництва, управління і збуту об'єктів операційної діяльності; прибутку від звичайної діяльності – формування звичайних (передбачуваних доходів); створеного (загального) прибутку – всіх господарських операцій, які передбачаються в процесі діяльності; чистого прибутку – з урахуванням податкової системи і податкової політики держави щодо розподілу фінансового результату.

Основна мета аналізу показників рентабельності – це оцінка, моделювання і прогнозування оптимального співвідношення між споживчою вартістю (чистим доходом), одержаною від об'єкта витрат, і витратами на її формування [15, с. 476].

На макроекономічному рівні економічну ефективність розглядають як результативність економічної системи, що виражається відношенням корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. Інтегральний показник ефективності, який формується на різних рівнях економічної системи, є підсумковою характеристикою функціонування національної економіки. З чого випливає, що економічна ефективність – це відношення проведеного продукту (ВВП) до витрат (праця, капітал, земля) мінус одиниця. До того ж, можна окремо оцінювати ефективність капіталу, ефективність праці та ефективність землі (надр) [2].

Економічна ефективність характеризує підприємство, як успішну складову економіки держави та джерела доходу його власників. Економічну ефективність підприємства доцільно визначити показниками рентабельності (відношенням вкладених у економічну діяльність ресурсів до одержаного результату в грошовому виразі), на снові поточних ринкових цін, реальної поточної вартості ресурсів. Показники рентабельності є універсальними, тобто єдиними для всіх видів економічної діяльності, незалежно від галузевої приналежності чи категорії підприємства.

На рис. 1. запропоновано удосконалену систему показників визначення економічної ефективності.

Економічна ефективність завжди має бути пов'язана з соціальною ефективністю, оскільки вона не може самостійно існувати без персоналу підприємства. Від якості, ступеню розвитку персоналу залежить рівень економічної ефективності підприємства. З іншої сторони, від рівня розвитку економічної ефективності залежить рівень і якість життя персоналу. Людина вже сьогодні є не лише "фактором виробництва", але і стратегічною ціллю виробництва і основою ефективної діяльності підприємства.

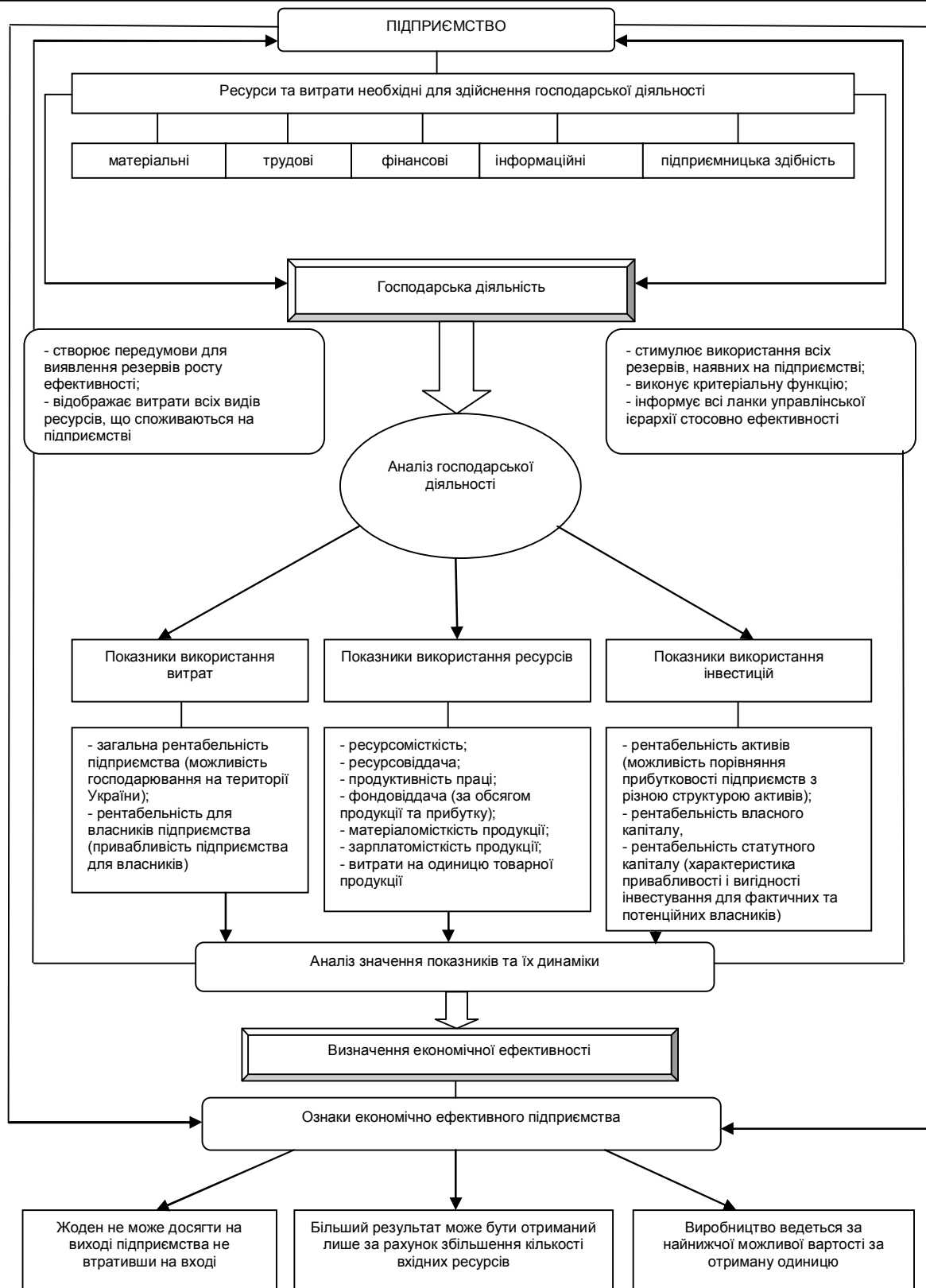

Рис. 1. Система визначення економічної ефективності (розроблено автором на основі [3; 12; 2; 4; 7; 11, с. 451; 5, с. 262; 15, с. 412-476])

Соціальна ефективність полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнято ті людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо. Соціальні наслідки виробництва можуть бути не лише позитивними, а й негативними (безробіття, посилення інфляції, погіршення екологічних показників) [11, с. 452].

Об'єктивне оцінювання соціальної ефективності наражається на істотні труднощі, оскільки їй досі бракує науково обґрунтованої і загальної методики її визначення. Відтак допустимо спиратися на дещо інтуїтивне та емпіричне уявлення про принципові підходи до оцінки соціальної ефективності.

По-перше, соціальну ефективність треба визначити на двох рівнях: 1. локальному (на підприємстві та в організації стосовно міри задоволення конкретних соціальних потреб

працівників); 2. муніципальному та загальнодержавному (стосовно міри соціального захисту людей і забезпечення соціальних потреб різних верств населення з боку місцевих органів влади та держави в цілому).

По-друге, важливе практичне значення має визначення рівня задоволення соціальних потреб працівників за рахунок фінансових коштів самого підприємства.

По-третє, оцінюючи соціальну ефективність, треба враховувати соціальні заходи, здійснювані за рахунок муніципального (місцевого) і загальнодержавного бюджетів. Розмір яких формується під безпосереднім впливом податкових надходжень від суб'єктів господарювання.

По-четверте, конкретне визначення рівня соціальної ефективності має охоплювати не тільки ті заходи. Які піддаються кількісному вимірюванню, а й ті, щодо яких кількісне вимірювання прямого ефекту є неможливим. Стосовно таких заходів вимірювання соціальної ефективності полягає в обчисленні непрямого економічного ефекту і витрат на його досягнення з наступним їх порівнянням, а також у якісній характеристиці, тобто більш-менш детальному словесному описі їхнього реального (можливого) впливу на результативність виробництва (діяльності) і життєвий рівень населення. Взагалі результати кількісного вимірювання соціальної ефективності завжди треба доповнювати якісними характеристиками заходів що впливають на неї, і на цій підставі формулювати конкретні висновки щодо її рівня та динаміки.

Основними показниками для виміру соціальної ефективності є:

- грошові доходи персоналу та їх динаміка;
- реальні доходи та витрати на споживання;
- диференціація реальних доходів по соціальних групах персоналу;
- поширеність і рівень бідності [11, с.458].

Соціально-економічна ефективність – полягає в підвищенні рівня життя населення, ефективності суспільного виробництва і національного багатства країни. Модель узагальненої суті соціально-економічної ефективності представлена на рис. 2.

Для досягнення соціально-економічної ефективності необхідно знайти компроміс між рівнем досягнення соціальної та економічної ефективності.

Вивченням даного питання займалися такі відомі вчені як: В. Парето, І. Бентам, Дж. С. Мілль, Дж. Роулз і кожен з них мав свою думку.

В цілому розрізняють чотири концептуальних підходи до проблеми соціально-економічної справедливості: егалітарний, утилітарний, роулзівський і ліберальний.

Егалітарний підхід вимагає рівномірного розподілу, за якого всі блага поділені порівну між усіма індивідами. Проте такий розподіл, як правило, не є Парето-ефективним.

Утилітарний підхід розглядає соціально-економічну ефективність як суму добробуту всіх членів суспільства. Принцип перерозподілу доходів ґрунтується на припущенні про спадну граничну корисність: для заможних членів суспільства корисність одиниці вилученого доходу спадає в меншій мірі, ніж зростає корисність одиниці додаткового доходу для незаможних. У результаті суспільна корисність максимізується, Парето-ефективність досягається за більш рівномірного розподілу доходів.

Роулзівський (концепція Дж. Роулза) підхід допускає існування нерівності, щоб не позбавити найпродуктивніших виробників стимулу до праці, але передбачає перерозподіл частини доходів більш продуктивних економічних суб'єктів на користь найбільш вразливих членів суспільства.

Ліберальний підхід полягає у тому, що результати конкурентних ринкових процесів вважаються справедливими, оскільки винагороджують тих, хто більш здібний і працьовитий, навіть якщо при цьому має місце крайня нерівність; не передбачає перерозподілу благ. Суспільно-оптимальними і справедливими вважаються виключно Парето-ефективні варіанти розподілу.

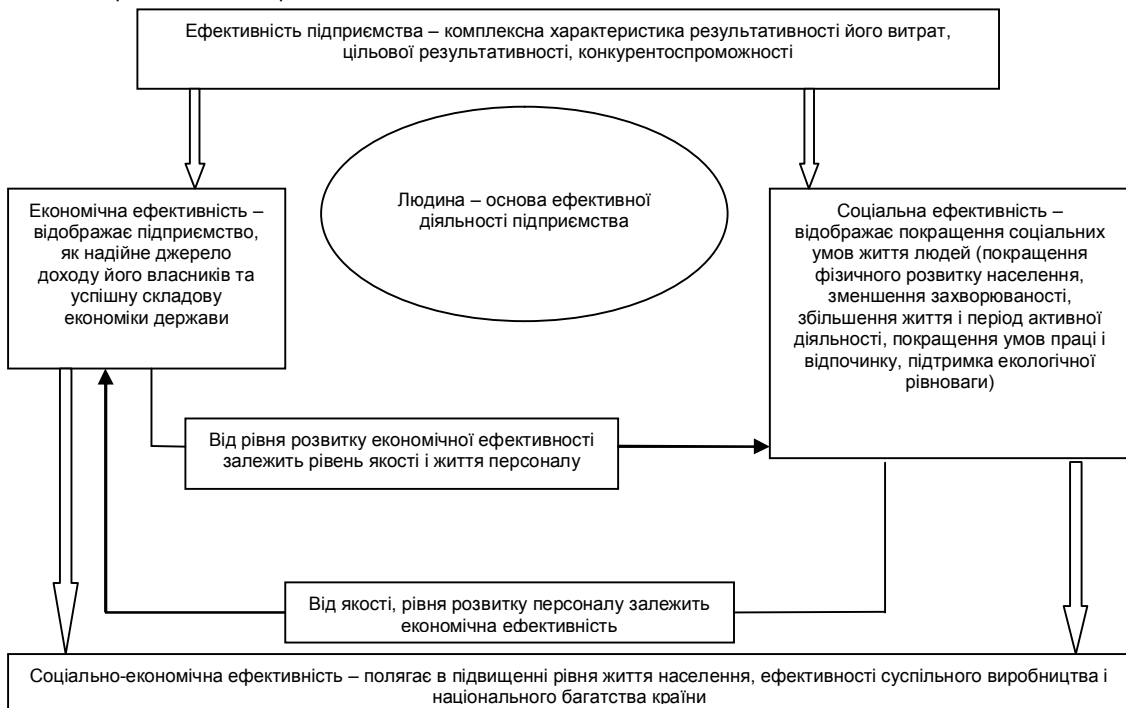

Рис. 2. Модель узагальненої суті соціально-економічної ефективності (узагальнено автором на основі [6, с. 275; 9, с. 245; 16, с. 514; 10, с. 37; 11, с. 458; 3; 12; 2; 4; 7; 11, с. 451; 5, с. 262; 15, с. 412-476])

Егалітарний, утилітарний і роулзівський підходи передбачають державне втручання з метою коригування результатів ринкових процесів і досягнення більш справедливого розподілу, ліберальний підхід заперечує необхідність такого втручання [8, с. 348].

Якщо розглядати можливість застосування зазначених концептуальних підходів сьогодні, то можна зробити висновки, що егалітарний та ліберальний є недоцільними в застосуванні. Егалітарний передбачає відсутність будь-якої мотивації до праці та розвитку, що в майбутньому призведе

до повного споживання всього існуючого та недостатнього виробництва необхідного. Негативність ліберального підходу можна розглядати на прикладі нашої держави: невелика кількість найбагатших верств населення контролює всі економічні процеси, а соціальна їх діяльність практично відсутня, що призвело до великого розриву між рівнями доходів населення. Чим більший розрив між рівнем життя, тим більша можливість повстання та насильницької зміни влади і перерозподілу власності. Якщо поєднати концепції утилітарного та роулівського підходів то суспільство матиме мотивацію до розвитку, а найбідніші верстви населення матимуть соціальний захист. Для досягнення соціально-економічної ефективності необхідна діюча законодавчо-правова система держави, яка спрямована на досягнення даної ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень: економічна і соціальна ефективність – це здебільшого протилежні характеристики підприємства: економічна ефективність виражає передусім приватні інтереси нечисельних власників засобів виробництва, а соціальна – суспільні інтереси, інтереси колективів підприємств. Незважаючи на різницю між ними, вони взаємопов'язані між собою і складають єдине ціле – загальну ефективність функціонування підприємства. Але це тільки один бік єдності економічної і соціальної ефективності. Другий полягає в тому, що економічна ефективність може бути основою зростання соціальної ефективності, і навпаки. В умовах ринкових відносин взаємозв'язок між економічною та соціальною ефективністю має в основному однобічний характер: підвищення економічної ефективності здійснюється здебільшого за рахунок зниження соціальної. Це призводить до того, що єдність економічної і соціальної ефективності набуває все більш суперечливого характеру, спричиняє поглиблення та розширення різних негативних явищ (загострення соціальної нерівності, зростання безробіття, злиденності, погіршення екології т. ін.). Економічна ефективність не може бути довготривалою, адже збідніле (фізично, матеріально, морально) суспільство буде не в змозі розвивати а також підтримувати економічне зростання невеликої кількості власників підприємств. Саме тому, держава має виконувати функцію перерозподілу грошових коштів між найбагатшими та найбіднішими верствами населення для забезпечення стабільного зростання соціального та економічного розвитку суспільства, зберігаючи при цьому мотиваційний ефект продуктивно діючої частини населення.

Список використаної літератури:

1. *Воронін О.* Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного підходу / *О. Воронін // Економіка України.* – 2007. – № 10. – С. 29-37. 2. *Гетьманський В.О.* Економічна природа та

теоретична сутність ефективності функціонування підприємства / *В.О. Гетьманський [електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/19_13/100_Getmanski_19_13.pdf* 3. *Дармиць Р.З.* Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства / *Р.З. Дармиць, Н.О. Вацик [електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/20_12/153_Dar.pdf* 4. *Дуда С.Т.* Методичні підходи оцінки соціально-економічної діяльності / *С.Т. Дуда, О.М. Матіїв [електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/19da_19_7.pdf* 5. *Кантор Е.Л.* Економіка підприємства. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с. 6. *Ковальов В.В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия. / *Ковальов В.В., Волкова О.Н.* – М.: ПБОЮЛ Грищенко Е.М., 2000. – 424 с. 7. *Колесниченко А.Ю.* Моделювання узагальнюючих показників соціально-економічної ефективності функціонування підприємства / *А.Ю. Колесниченко [електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/15_2.156_Kolesnychenko_15_2.pdf* 8. *Косік А.Ф.* Мікроекономіка: Навчальний посібник / *А.Ф. Косік, Г.Е. Гронтковська.* – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 416 с. 9. *Мельник Л.Г.* Економіка підприємства: Конспект лекцій: Навч. посіб. *Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева.* – Суми: ВТД "Університетська книга", 2003. – 412 с. 10. *Міклова В.П.* Ефективність діяльності малих підприємств на регіональному ринку послуг (на прикладі Закарпатської області) / *В.П. Міклова, К.С. Товт // Регіональна економіка.* – 2009. – № 4. – С. 33-39. 11. *Покропивний С.Ф.* Економіка підприємства: Підручник / *За заг. ред. С.Ф. Покропивного.* – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с., іл. 12. *Поняття ефект і ефективність [електронний ресурс] – Режим доступу: www.readbook.com.ua/book/6/104/* 13. *Сурмін Ю.П.* Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с. 14. *Федулова Л.І.* Менеджмент організацій: Підручник. – К.: Либідь, 2003. – 448 с. 15. *Цал-Цалко Ю.С.* Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 574 с. 16. *Шегада А.В.* Економіка підприємства: Підручник (За ред. А.В. Шегади). – К.: Знання, 2006. – 614 с.

ЯКИМЧУК Тетяна Віталіївна – аспірант кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми теорії та практики визначення соціально-економічної ефективності та встановлення між ними компромісу